



Kerncijfers jonge mantelzorgers in Nederland (16-24 jaar)

De overheid zet vanwege de veranderende verzorgingsstaat en demografische ontwikkeling in op mantelzorg (Kooiker et al. 2019; Van Campen en Olsthoorn 2022). De zorgtaken komen ook bij jongeren terecht. Er zijn weinig landelijke cijfers over jongvolwassenen die hulp geven. In dit kerncijferrapport komen we, op basis van een grootschalig enquête-onderzoek in 2019 waaraan ruim 1.400 16-24-jarigen deelnamen, aan deze lacune tegemoet. Ongeveer een half miljoen jongeren van 16 tot en met 24 jaar biedt hulp aan een naaste met gezondheidsproblemen: in totaal gaat het om één op de vier jongeren. Het geven van hulp gaat vaak goed. Toch voelt een derde van de jongeren die hun zieke naaste helpen zich matig of ernstig belast. We brengen de cijfers uit in de landelijke Week van de Jonge Mantelzorger om jongeren, professionals en beleidsmakers te informeren over de meest recente gegevens.

Mantelzorg is de hulp die mensen geven aan een naaste met een gezondheidsprobleem.¹ Dat kan een partner, ouder, kind, ander familielid, vriend of buur zijn die hulp nodig heeft vanwege lichamelijke, psychische of verstandelijke beperkingen of ouderdom. Voorbeelden van hulp zijn begeleiding bij het regelen van afspraken, vervoer, gezelschap houden, administratieve hulp, hulp bij het huishouden, wassen en aankleden. Deze hulp gaat verder dan de zogenoemde gebruikelijke hulp, dat is de hulp die naar algemeen aanvaarde opvattingen in redelijkheid van huisgenoten mag worden verwacht. Eerder publiceerde het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) over scholieren van 12-16 jaar met een inwonend ziek gezinslid (De Roos et al. 2020). Daaruit bleek dat deze scholieren een risico lopen op een lager welbevinden. In de media zien we ook zorgen over deze groep en jongvolwassen helpers. Zie bijvoorbeeld: 'De patiënt van de toekomst', 'Er zitten best grote vragen vast aan onze keuzes voor Wouter'², 'Geef de jonge mantelzorger dezelfde kansen als een topsporter'.

Samenvatting en conclusie

In dit kerncijferrapport zoomen we in op de helpende 16-24-jarigen die meededen aan de enquête Informele zorg 2019 (De Boer et al. 2020).³ Over de jongvolwassenen die hulp bieden, ook wel jonge mantelzorgers genoemd, is nog maar weinig bekend.

Ruim een kwart van de 16-24-jarigen geeft hulp aan een zieke naaste. Het gaat om ongeveer 500.000 jonge mensen. Bijna een derde van de jonge mantelzorgers geeft intensieve hulp (dat wil zeggen hulp van minstens vier uur per week). Jonge vrouwen geven vaker intensieve mantelzorg dan jonge mannen. Jongeren geven vooral hulp aan een eerste- of tweedegraads familielid (85%); 15% biedt hulp aan een vriend of buur. Twee derde kan, naar eigen zeggen, de hulpverlening goed aan. Een derde voelt zich matig belast (33%) en 3% ernstig. Bijna vier op de tien jonge mantelzorgers rapporteren positieve ervaringen. Intensieve

helpers rapporteren zowel de positieve als negatieve gevolgen vaker dan de niet-intensieve helpers. Zij zorgen ook vaker voor een huisgenoot, hebben vaker het gevoel dat zij wel móéten helpen en geven vaker aan vaardigheden te missen om de hulp te geven die nodig is. Opvallend is dat een klein deel van de jongeren die hulp geven aan een zieke naaste (9%), inclusief de intensieve helpers onder hen (16%), zichzelf als ‘mantelzorger’ ziet. De meerderheid zegt geen hulp nodig te hebben. Maar als ze iets zouden wensen, dan zouden ze het meest geholpen zijn met begrip en waardering.

Een meerderheid van de jongeren die hulp geven (72%) combineert deze taak op het moment van de enquête met het volgen van een opleiding. Een op de vijf vertelt de opleiding (bijvoorbeeld de mentor) hierover. De meesten zullen dit niet nodig vinden, omdat zij de hulp vanzelfsprekend vinden en/of lichte vormen van hulp bieden.

Een op de vier van deze taakcombineerders geeft aan minstens maandelijks onvoldoende tijd aan school (huiswerk, voorbereiding van lessen of opdrachten) te besteden, waarbij de intensieve helpers dit vaker rapporteren.

Nog eens driekwart van de jongeren met een zorgtaak heeft een betaalde baan (van een uur per week of meer). Een kwart van hen stelt de leidinggevende op de hoogte van hun zorgtaak. Ruim een op de tien meldt dat zij soms minder geconcentreerd werken door de hulp die zij geven; ook hier zien we een over-vertegenwoordiging van de intensieve helpers.

Dat een minderheid van de jonge mantelzorgers school of het werk inlicht over de zorgsituatie wil niet zeggen dat de jongeren hun zorgen helemaal niet met anderen delen. Uit internationaal onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat jongeren nog meer dan op school of op het werk, hun vrienden over de zorgtaak vertellen (Hanson et al. te verschijnen).

Deze resultaten laten zien dat het met veel jongeren die een zieke naaste helpen goed gaat, maar dat er wel meer oog voor hun situatie kan zijn. En dan vooral voor die van de intensieve helpers, omdat zij een groter risico op (ernstige) belasting lopen, en vaker minder tijd aan school kunnen besteden of minder geconcentreerd kunnen werken. Ook de coronacrisis heeft waarschijnlijk veel invloed gehad op deze groep mantelzorgers. Een aanbeveling is om de zorg door jongeren aan naasten bespreekbaar te maken binnen scholen en op het werk, zodat professionals weten wat er bij jongeren in de privésituatie kan spelen. De onderwijsinstelling of werkgever kan begrip tonen en meedenken. Dit zou ertoe kunnen bijdragen dat als deze jongeren behoefte hebben aan ondersteuning, zij makkelijker de weg naar een luisterend oor of andere vorm van steun weten te vinden. Hiermee onderstrepen we het belang van de dialoog met jongeren over het geven van hulp, net zoals de mediacampagne #Deelzorg dat doet.

Het onderzoek

Ruim een op de vier jongeren helpt een naaste met gezondheidsproblemen

In 2019 gaf ruim een op de vier 16-24-jarigen hulp aan een naaste met gezondheidsproblemen (tabel 1). Het betreft ongeveer 500.000 jongeren.⁴ Het gaat om een brede omschrijving van hulp, dus niet alleen om persoonlijke verzorging of huishoudelijke hulp maar ook om emotionele steun. In de enquête komt het woord mantelzorg niet voor en is er geen ondergrens voor duur of intensiteit. Als we deze aantallen bij 16-24-jarigen vergelijken met cijfers over alle 16-plussers die mantelzorg geven (een op de drie, De Boer et al. 2020), dan valt op dat het aandeel helpers onder de jongeren lager is. Dat het aandeel onder jongeren lager is, hangt (uiteraard) samen met het feit dat vooral de middelbare en oudere leeftijdsgroepen te maken hebben met bijvoorbeeld zieke ouders of partners die hulp nodig hebben; dat is veel minder vaak het geval bij jongeren. Een op de tien van alle 16-24-jarigen biedt intensieve hulp, dat wil zeggen vier uur per week of meer (ongeveer 200.000 personen). Van de helpende jongeren is dat aandeel een op de drie. Gemiddeld besteden alle helpende jongeren vijf uur per week aan hulp aan een zieke naaste. De hulp geboden door jonge mensen duurt op het moment van de enquête ongeveer 2,5 jaar. Jonge vrouwen bieden vaker hulp dan jonge mannen (32% versus 23%, tabel 1). Ook doen zij dat intensiever (5,9 uur versus 3,9 uur).

Tabel 1 Aantal (intensieve) helpers van een hulpbehoevende naaste in de twaalf maanden voorafgaand aan de enquête, 2019 (in procenten van alle 16-24-jarigen en aantallen; 95%-betrouwbaarheidsintervallen^a, n = 1432)

	(%)	aantal x1000	betrouwbaarheids- interval 95%	
			min. x1000	max. x1000
hulp geven	27	520	470	570
mannen	23	220	180	250
vrouwen	32	300	260	330
intensieve hulp (4 uur per week of meer)	10	200	180	220

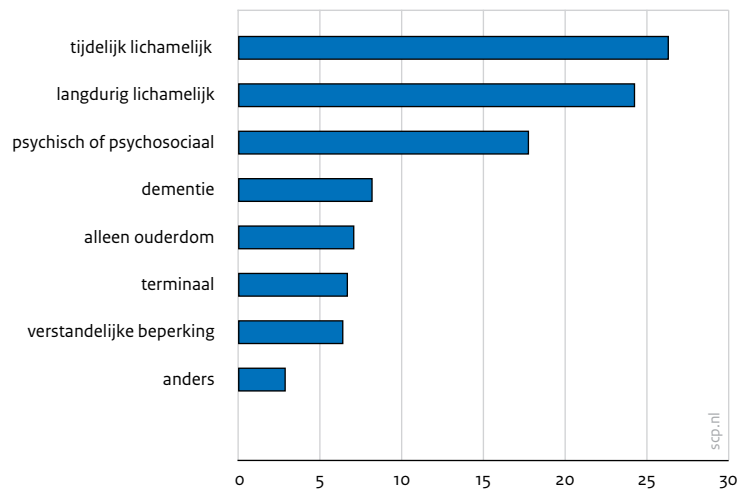
a Een 95%-betrouwbaarheidsinterval geeft een interval van waarden aan dat met 95% zekerheid de populatiewaarde bevat.

Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Vooral hulp aan mensen met (al dan niet tijdelijke) lichamelijke problemen

Aan de helpende jongeren zijn vragen voorgelegd over de zorgsituatie van de persoon aan wie zij het meeste hulp gaven. De hulp aan deze persoon staat centraal in dit kerncijfer rapport. Jongeren geven hulp aan een gemêleerde groep; de helft helpt iemand met een (al dan niet tijdelijke) lichamelijke beperking (figuur 1). 18% geeft hulp aan een persoon met psychische of psychosociale problemen. Het aandeel jongeren dat iemand met een verstandelijke beperking helpt is relatief klein (6%). 8% biedt hulp aan een persoon met dementie of geheugenproblemen. Het gaat dan bijvoorbeeld om hulp aan een grootouder.

Figuur 1 Typen beperkingen bij hulpontvangers van 16-24-jarigen, 2019 (in procenten, n = 382)



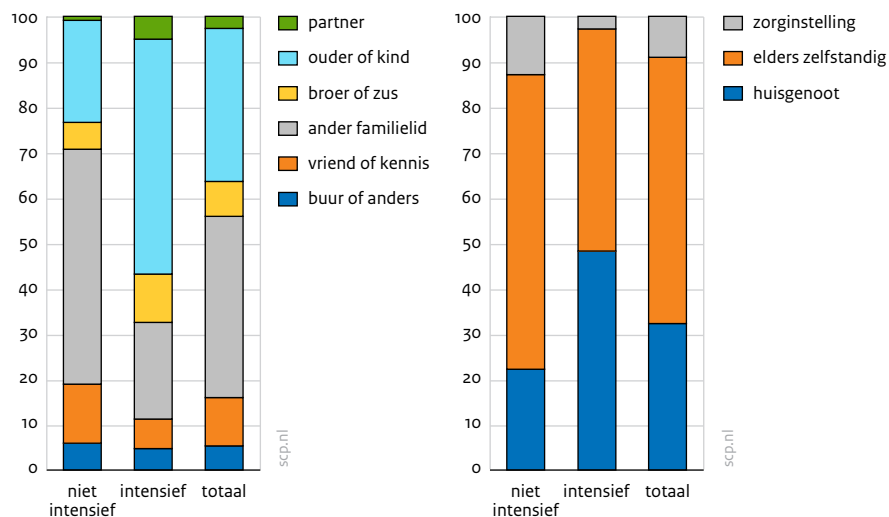
Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Meestal hulp aan familieleden, een klein deel aan vrienden of kennissen

Een op de drie helpende jongeren geeft hulp aan een ouder of kind en 40% aan een ander familielid, zoals grootouders, een oom of tante (figuur 2). Een kleine groep geeft hulp aan een partner (3%). Nog eens 8% helpt een broer of zus en een op de tien een vriend of kennis. Degenen die intensief helpen, geven relatief vaak hulp aan een ouder, kind, partner of broer of zus;

de minder intensieve hulp wordt meestal geboden aan andere familieleden, vrienden of kennissen. Een derde van de jongeren die helpen woont samen met de persoon die zij helpen; 60% helpt een persoon die elders en zelfstandig woont; een op de tien geeft hulp aan een persoon die in een zorginstelling⁵ verblijft. Van de intensief helpende jongeren geeft bijna de helft de hulp aan een huisgenoot; de andere helft biedt hulp aan een zelfstandig wonende persoon (die niet in een zorginstelling verblijft).

Figuur 2 Sociale relatie tussen hulpgever en hulpontvanger (links) en woonsituatie van de hulpontvanger (rechts) naar intensiteit van de geboden hulp, 16-24-jarigen, 2019 (in procenten, n = 381)



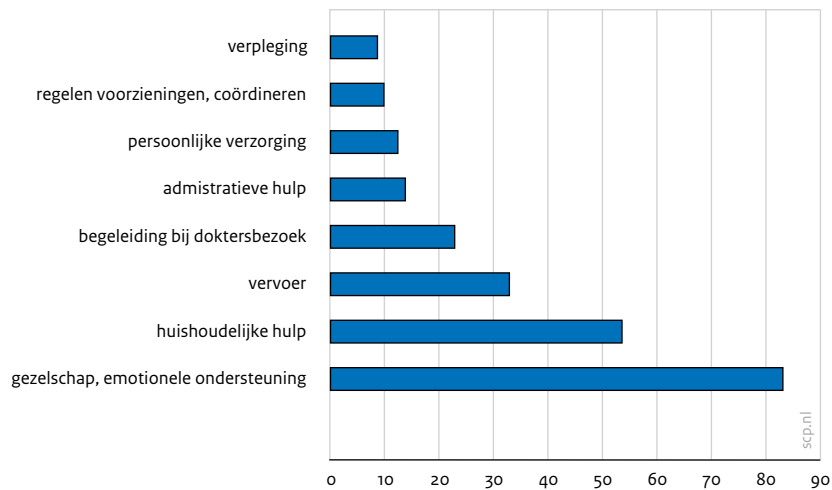
Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Gezelschap, emotionele ondersteuning en huishoudelijke hulp zijn de meest geboden typen hulp

Het onderhavige onderzoek laat zien dat ruim 80% van de jongeren gezelschap of emotionele ondersteuning biedt (figuur 3), vaak in combinatie met andere soorten hulp. 16% geeft alléén emotionele ondersteuning of gezelschap. Ruim de helft van de jonge mantelzorgers geeft hulp bij huishoudelijk werk. Bij doktersbezoek, vervoer en administratie helpen jongeren minder

frequent. Een deel helpt bij de persoonlijke verzorging (13%, douchen of naar het toilet helpen), het regelen of coördineren van zorg (10%) en de verpleging (9%, het geven van medicijnen, wondverzorging). Dat jonge mantelzorgers in relatief weinig gevallen de hulp coördineren, komt doordat maar een op de drie jonge mantelzorgers de belangrijkste helper is. Meestal helpen ze met iemand anders samen. Dit soort taken doet een andere mantelzorger dan of de hulpbehoevende zelf.

Figuur 3 Aard van de geboden hulp door 16-24-jarigen, 2019 (n = 381, in procenten)



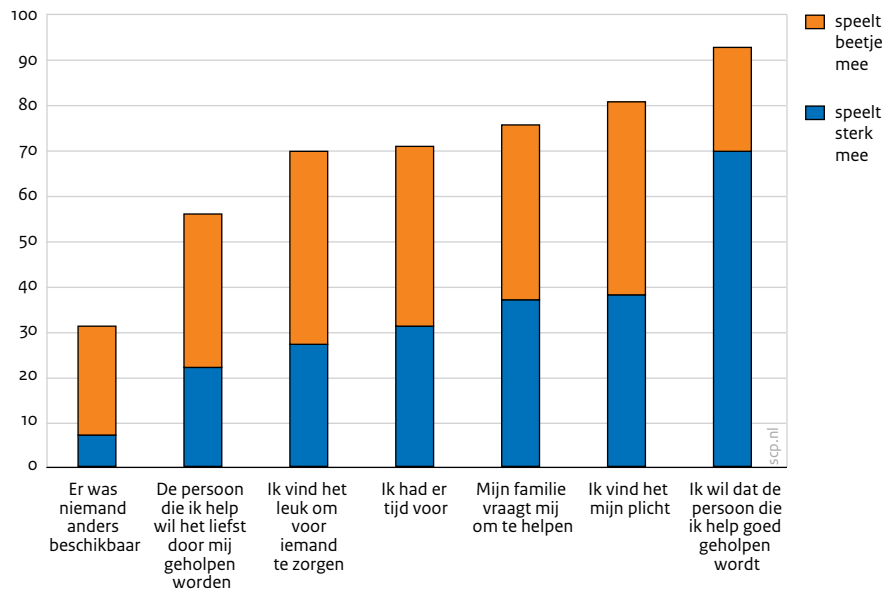
Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Jongeren willen de hulpontvanger goed verzorgen, een op de vier ervaart mantelzorgklem

In ons onderzoek is met verschillende stellingen gevraagd naar de motieven om te helpen (figuur 4). De meeste jongeren die helpen rapporteren dat het motief 'Ik wil dat de persoon die ik help zo goed mogelijk geholpen wordt' sterk meespeelt (70%). Er spelen ook andere beweegredenen. Zo geven jongeren hulp omdat ze zich ertoe verplicht voelen, de familie het aan hen heeft gevraagd, zij er tijd voor hebben of omdat zij het leuk vinden om

voor iemand te zorgen. Een deel van de jongeren die meededen aan het onderhavige onderzoek heeft het gevoel dat zij wel moeten helpen: 7% zegt te helpen omdat er niemand anders beschikbaar is en nog eens 22% zegt dat de hulpbehoevende het liefst door hen geholpen wil worden. In totaal speelt bij een op de vier jongeren minstens een van beide laatstgenoemde redenen sterk mee. We noemen dat een 'mantelzorgklem'. Dit aandeel is hoger onder intensieve helpers dan onder niet-intensieve helpers (37% versus 17%).

Figuur 4 Motieven om te helpen (speelt sterk of beetje mee) bij 16-24-jarigen, 2019 (meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, n = 307-375)



Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Breed scala aan ervaringen; aandeel ernstig belasten ligt relatief laag

Hulp geven kan met verschillende gevoelens gepaard gaan.

Een aanzienlijk deel van de jonge mantelzorgers rapporteert meerdere positieve ervaringen (37%, figuur 5) en dit aandeel ligt hoger onder de intensieve helpers (46%). Zo genieten jonge mensen samen met de persoon die zij helpen van leuke momenten, zijn ze blij met kleine dingen, dicht bij elkaar gekomen of hebben ze nieuwe dingen geleerd.

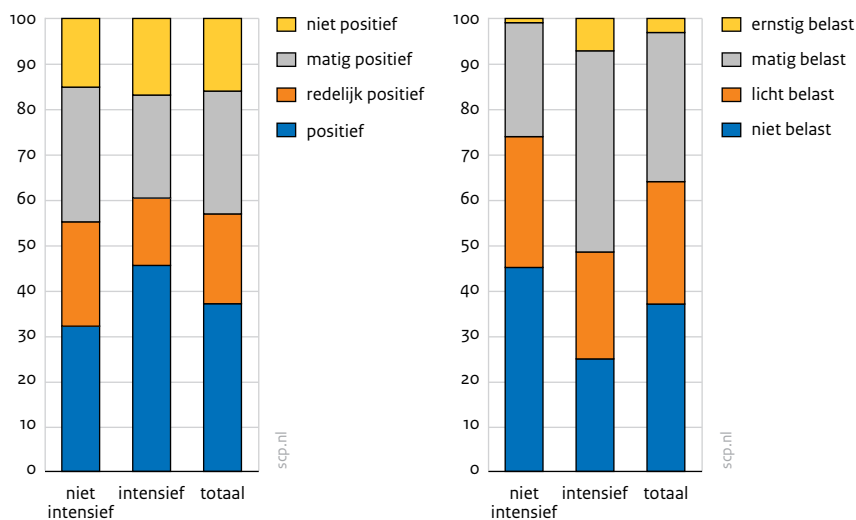
Een derde van de jongeren voelt zich matig belast door het geven van hulp en dit aandeel ligt hoger onder de intensieve helpers (45%). Een kleine minderheid (3%) voelt zich ernstig belast door het geven van hulp. De mensen die ernstig belast zijn, ervaren bijvoorbeeld dat de situatie van de persoon voor wie zij zorgen hen nooit loslaat, dat zij meer moeite hebben om hun huishouden te regelen of dat hun gezondheid achteruitgegaan is door het helpen.

Degenen die intensief helpen zijn relatief vaak ernstig belast en rapporteren ook relatief vaak meer positieve ervaringen. Dit wil echter niet zeggen dat positieve ervaringen overbelasting kunnen voorkomen. Het feit blijft dat een intensieve zorglast het risico op overbelasting vergroot.

Aanvullende analyses laten zien dat jongeren die iemand met psychische of psychosociale problemen helpen een groter risico op hoge belasting lopen. Onderzoek van Van der Werf en collega's (2019) onderschrijft dit. Hun studie laat namelijk zien dat jongeren die zorgen voor een ouder met mentale klachten de meeste problemen ervaren.

Opvallend is dat het percentage ernstig belasten bij jongeren (3%) lager ligt dan bij mantelzorgers die ouder zijn (9%, De Boer et al. 2020). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jonge mensen minder intensief helpen (gemiddeld vijf uur per week, versus zeven uur bij alle 16-plussers, De Boer et al. 2020) en de hulp vaker met anderen delen.

Figuur 5 Positieve ervaringen (links) en ervaren belasting (rechts) bij 16-24-jarigen die hulp geven naar intensiteit van de geboden hulp, 2019 (in procenten, n = 381)



Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Ruim een kwart maakt gebruik van gemeentelijke mantelzorgondersteuning

Ongeveer een op de vier jonge mantelzorgers (27%) zegt dat hij of zij zelf of de persoon die hij of zij helpt een vorm van mantelzorgondersteuning van de gemeente krijgt. Meestal gaat het dan om informatie en advies (13%). Anderen melden gebruik van respijtzorg (14%), zoals dagopvang of dagbesteding, een vrijwilliger of oppas die de hulp even overneemt, de nachtopvang of een logeervervoorziening. Een enkeling volgt een cursus of training of maakt gebruik van lotgenotencontact.

Deel mist kennis of vaardigheden

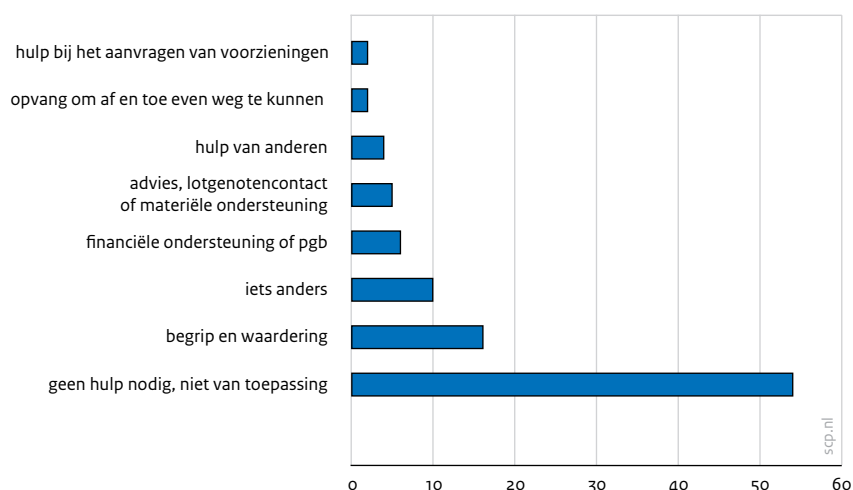
Ruim een op de vijf jonge mantelzorgers (22%) vindt dat hij of zij kennis mist om de hulp te geven die nodig is. Het gaat dan bijvoorbeeld om kennis over de aandoening, over hoe om te gaan met de persoon die zij helpen of over het gebruik van medicijnen of hulpmiddelen. Een op de acht (13%), en een nog groter aandeel van de intensieve helpers, vindt dat hij of zij vaardigheden mist. Denk aan de bedrevenheid om persoonlijke

verzorging te geven, steunkousen aan te trekken of om met de persoon die zij helpen om te gaan.

Helft heeft geen behoefte aan ondersteuning, een op de zes wenst begrip en waardering

De jongeren die hulp geven is ook gevraagd met wat voor soort ondersteuning zij het meest geholpen zouden zijn (figuur 6). Ongeveer de helft (54%) zegt geen (extra) hulp nodig te hebben. 16% benoemt begrip en waardering als vorm van ondersteuning waar ze het meest mee geholpen zouden zijn. Hoewel deze uitkomst erop duidt dat op dit punt nog winst te behalen is, hoeft dit niet te betekenen dat die waardering (alleen) van de gemeente moet komen. Begrip en waardering kunnen ook door school, het werk of anderen geboden worden. Een kleine groep (6%) had financiële ondersteuning of een vergoeding uit een persoonsgebonden budget (pgb) willen ontvangen. Nog eens 10% zegt 'iets anders' te willen (en kon dus niet uit de voeten met de opties uit het lijstje).

Figuur 6 De (gemeentelijke) ondersteuning waarmee 16-24-jarigen die hulp geven het meest geholpen zouden zijn, 2019 (in procenten, n = 341)

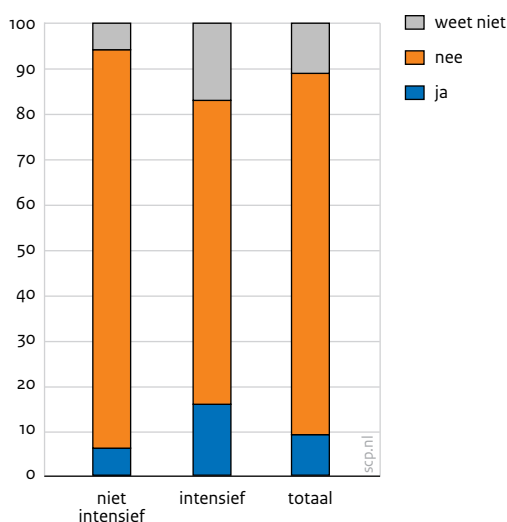


Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Meerderheid van de jongeren die hulp geven ziet zichzelf niet als mantelzorg

Slechts 9% van de jongeren die helpen beschouwt zichzelf als mantelzorg (figuur 7). Ongeveer 80% voelt zich niet aangesproken door die term en 10% weet het niet. Jongeren die intensief helpen, dat wil zeggen vier uur per week of meer, zien zichzelf wel vaker als mantelzorg (16%) vergeleken met jongeren die niet intensief helpen (6%). De uitkomst dat velen, ook de intensieve helpers, zichzelf niet herkennen als mantelzorg, kan erop duiden dat ze het vanzelfsprekend vinden om hulp te geven en dit niet als mantelzorg zien. Het kan ook zijn dat zij die term als stigmatiserend ervaren. Dat helpende jongeren zichzelf meestal niet als mantelzorg zien, kan betekenen dat zij niet zo snel op zoek zullen gaan naar ondersteuning of hulp die als 'mantelzorgondersteuning' te boek staat wanneer zij zelf een hulpvraag hebben. Experts melden overigens ook dat er in de samenleving relatief weinig besef is van het feit dat jongeren ook zorg kunnen verlenen (Nap et al. 2020).

Figuur 7 Mate waarin 16-24-jarigen die hulp geven zichzelf als mantelzorg beschouwen, naar intensiteit van de geboden hulp (in procenten, n = 382)



Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Jongeren die helpen combineren dat vaak met scholing en/of werk

In het onderzoek is aan mensen die in de twaalf maanden voorafgaand aan de enquête rapporteerden hulp te geven ook gevraagd of ze dat nu nog doen (17% van de 16-24-jarigen). Ook zijn vragen gesteld over scholing en betaald werk op het moment van de enquête. Ongeveer driekwart van de jongeren die nu hulp geven, volgt momenteel een opleiding (230.000 personen).⁶ Driekwart van de jonge mensen die nu hulp geven, combineert dat met betaald werk (250.000 personen, tabel 2). Bij betaald werk telt ook een uur per week of een korte periode mee, net als werk in een eigen bedrijf, familiebedrijf of freelancewerk. De helft (52%) van de helpende 16-24-jarigen combineert de hulp met scholing én betaald werk (175.000 personen).

Tabel 2 Aantal helpers op het moment van de enquête eventueel in combinatie met opleiding of betaalde baan, 2019 (in procenten van 16-24-jarigen die hulp geven en aantallen met 95%-betrouwbaarheidsintervallen, n = 1432)^a

	(%)	aantal x1000	95% betrouwbaarheids-interval	
			min. x1000	max. x1000
mantelzorg op moment van enquête	17	330	290	370
waarvan ook opleiding volgt	72	230	200	270
waarvan ook werkt	75	250	210	280
waarvan werkt en opleiding volgt	52	175	150	200

a Een 95%-betrouwbaarheidsinterval geeft een interval van waarden aan dat met 95% zekerheid de populatiewaarde bevat.

Bron: SCP/CBS (IZG'19)

Bij een op de vijf weet de onderwijsinstelling van het geven van hulp

In ons onderzoek meldt een op de vijf jongeren dat hij of zij de opleiding (bijvoorbeeld de mentor) op de hoogte heeft gesteld van de hulpverlening. Driekwart heeft het geven van hulp niet gemeld en 5% weet het niet. De achterliggende redenen hiervoor zijn niet bevraagd. Het kan zijn dat het niet nodig was of dat ze het moeilijk vonden om het geven van hulp te bespreken. De combinatie van het volgen van onderwijs en hulp geven kan voor een agenda- of energieprobleem zorgen. We hebben gevraagd hoe vaak jongeren door de hulp onvoldoende tijd hebben besteed aan huiswerk, de voorbereiding van lessen of opdrachten. Een op de vier rapporteert dat dat minstens maandelijks het geval was, waarbij de intensieve helpers dit vaker rapporteren. Daarnaast zegt een op de tien van deze taakcombineerders dat zij maandelijks of vaker (deels) lessen

missen. De overige respondenten melden dat dat zelden of nooit het geval is. Uit onderzoek onder studenten op een universiteit bleek dat zorgende studenten, vergeleken met studenten die geen hulp geven, minder goede studie-uitkomsten rapporteren (Van Tienen et al. 2018). In het onderhavige onderzoek is hier niet naar gevraagd.

Een kwart vertelt leidinggevende over mantelzorg

Een op de vier van de jongeren die werk en mantelzorg combineren, heeft de leidinggevende op de hoogte gesteld van het geven van hulp. Ruim de helft heeft dat niet gedaan. Een klein deel heeft geen leidinggevende (9%) of weet niet of hij of zij dat gemeld heeft (10%). De meerderheid (86%) rapporteert dat zij niet minder geconcentreerd werken door de hulp die zij geven. 11% meldt 'ja, een beetje' en de intensieve helpers onder hen vaker (19%). De overige respondenten geven hier geen antwoord op (3%).

Literatuur

- Boer, Alice de, Mirjam de Klerk, Debbie Verbeek-Oudijk en Inger Plaisier (2020). *Blijvende bron van zorg; ontwikkelingen in het geven van informele hulp 2014-2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Campen, C. van en M. Olsthoorn (2022). *Meedoen aan de samenleving: naast kunnen en moeten ook een kwestie van willen en mogen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hanson, E., Francesco Barbabella, Lennart Magnusson, Rosita Brolin, Miriam Svensson, Valentina Hlebec, Irena Bolko, Licia Boccaletti, Giulia Casu, Renske Hoefman, Alice H. de Boer, Simone de Roos, Sara Santini, Marco Socci, Barbara D'Amen, Frans van Zoest, Nynke de Jong, Henk Herman Nap, Yvonne de Jong, Tamara Bouwman, Feylyn Lewis, Tom Parkhouse, Agnes Leu, Daniel Phelps, Elena Guggiari, Stecy Yghemonos, Francesca Centola, Vicky Morgan, Stephen Joseph, Saul Becker (te verschijnen). Research and innovation for and with young carers to influence policy and practice - the European Union funded "ME-WE" project, In: *Int. J. Environ. Res. Public Health*.
- Kooiker, S., A. de Jong, D. Verbeek-Oudijk en A. de Boer (2019). *Toekomstverkenning mantelzorg aan ouderen in 2040*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Nap, H.H., R. Hoefman, N. de Jong, L. Lovink, L. Glimmerveen, F. Lewis, S. Santini, B. D'Amen, M. Socci, L. Boccaletti, G. Casu, A. Manattini, R. Brolin, K. Sirk, V. Hlebec, T. Rakar, T. Hudobivnik, A. Leu, F. Berger, L. Magnusson en E. Hanson (2020). The awareness, visibility and support for young carers across Europe: a Delphi study. In: *BMC Health Services Research*, jg. 20, nr. 921 (doi.org/10.1186/s12913-020-05780-8).

Roos, Simone de, Ingrid van Tienen (VU) en Alice de Boer (2020). *Bezorgd naar school. Kwaliteit van leven van scholieren met een langdurig ziek gezinslid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Tienen, Ingrid van, Alice de Boer, Simone de Roos, Claudia van der Heijde en Peter Vonk (2018). *Gezondheids- en studieuitkomsten bij mantelzorgende studenten*. Amsterdam: Vrije Universiteit en Universiteit van Amsterdam / Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Werf, H.M. van der, M.L.A. Luttik, A.L. Francke, P.F. Roodbol en W. Paans (2019). Students growing up with a chronically ill family member; a survey on experienced consequences, background characteristics, and risk factors. In: *BMC Public Health*, jg. 19, nr. 1, p. 1-8.

Noten

- 1 Het zich zorgen maken om een zieke naaste kan ook onder mantelzorg geschaard worden. Dit is echter niet meegenomen in deze rapportage.
- 2 <https://www.volwaardig-leven.nl/actueel/artikelen/2019/07/23/portret-marjet-karssenber>
- 3 We kijken onder andere of jongeren die intensief en niet-intensief helpen significant van elkaar verschillen ($p < 0,05$). In de tekst noemen we alleen de significante verschillen.
- 4 De meerderheid van de jongeren geeft aan één persoon hulp (69%), 22% aan twee personen en de overige 9% aan twee of meer personen.
- 5 Dit kan een verpleeghuis, een instelling voor verstandelijk gehandicapten of een andere zorginstelling zijn.
- 6 De enquête stelde de vraag of mensen een opleiding volgen, niet welk type scholing ze volgen.

Zie voor meer informatie: www.scp.nl.

Colofon

Auteurs: Alice de Boer en Simone de Roos

Contactpersoon: Alice de Boer
e-mail: a.de.boer@scp.nl

U kunt ook contact opnemen met communicatie:
e-mail: communicatie@scp.nl